

יוטל נטל כספי על יתר הקהילות בגלל הקמתה של הלשכה העצמאית. מפלגת הצרוף קבעה כי הגוף שהוקם בשנת 1923 כאקספוזיטורה, כלומר, כסניף של הלשכה בפרסבורג קיים גם בהווה. אסיפת הנציגים בסבלוש, שבה השתתפו 22 קהילות היתה בעד שמירת הסטטוס-קוו, כלומר, להשאיר את הסניף הפרשבורגאי על מקומו והוא ירכז את הקהילות ברוסיה-הקרפטית. מפלגת הצרוף קבעה, כי המפתח לבחירת נציגים באוז'הורוד היו בנגוד לתכניות הקיימות, הוא היה חד צדדי ושרירותי. הואיל והוא נתן זכויות יתר לקהילות אחדות על קהילות אחרות.

מכל אלה נבע - קבעה מפלת הצרוף - כי אסיפת הנציגים אשר התקימה באוז'הורוד ב-3.7 כונסה בניגוד לחוק ובניגוד לתקנות, לפיכך לא היתה כשירה להחליט החלטות ויש לשלול את כל החלטותיה.

חסידי הלשכה העצמאית - שעיקר כחה היה בקהילת אוז'הורוד - פרסמו בינתיים את תכניתם להקמתה של הלשכה העצמאית והיא:

1. הקהילות הדתיות האוטונומיות האורתודוכסיות מתאחדות למען יצירת ארגון עצמאי עבור רוסיה-הקרפטית. כלומר, הקמת לשכה מרכזית לשם שמירת האינטרסים האוטונומיים.

מושב הלשכה באוז'הורוד.

2. הארגון מתבסס על יסוד הנוהל הארגוני ההונגרי המקורי, אשר הוכן בזמנו על ידי גדולי הדור "צדיקים וחסידיים" עם התוספת, שהפרק "משפט בורר" אשר במרוצת הזמן הוכח כלא שלם ובלתי מספיק - יושלם בהתאם.

שאלת "משפט הבוררות" הינה בעלת חשיבות עליונה בחיי הקהילה היהודית. זהו מרכז של האוטונומיה, נוהל זה, אם כן, דורש השלמה והתאמה, כך תוקם עמדת בטחון ובעזרתה כל רוב וכל מחלוקת בתוך

קהילה כלשהי, יבואו על פתרונם - ותוך זמן קצוב. הוצאות המשפט לא ייקבעו עוד ע"י שופטים מקצועיים, אלא ע"י פורום אחר. לא עוד יפלו הקהלות קורבן לבעלי מחלוקת, יש ליצור סנקציות וערבויות אשר יבטיחו, כי פסקי הדין אמנם יבוצעו ויכובדו. נוהל זה לאחר תיקונו ישמש בסיס הארגון.

3. אסור שאחזקת הלשכה תהווה נטל נוסף על כתפי הקהילות. ניהולה יוטל על בעלי בתים אשר יתפקדו על בסיס של כבוד בלבד, לשם קיום לשכה עצמאית. הובטחה גם הקצבה - אשר לה האקספוזיטורה אינה זכאית.

4. נציגי הקהילות ייבחרו על ידי אסיפה כללית של קהילותיהם, כך שבחירתם תהווה ביטוי סופי של רצון הקהילה, הרבנים הינם חברים בכנס הנציגים בתוקף היותם רבני הקהילות.

5. התפקידים של כנס הנציגים הם כדלקמן:

א. בחירת הנהגה בעלת 3 חברים.

ב. בחירת ועד מנהל על פי הנוהל הקיים מתוך רבנים ובעלי בתים.

ג. בחירת נציגות ארצית. אף היא מרבנים ובעלי בתים.

ד. בחירת ועידה מחוקקת להשלמת הנוהל על פי ההנחיות הנ"ל, את הועד הרבני בוחרים הרבנים ביניהם.

לכאורה, נתפלגה היהדות האורתודוקסית לשני זרמים פנימיים. זו התומכת בלשכה עצמאית וזו התומכת בלשכה שבפרשבורג.

עד מהרה נתברר שיש גם זרם שלישי. אלה התומכים בלשכה עצמאית, בתנאי שזו לא תעמוד תחת השפעתו הישירה של הרבי ממונקאטש. מפלגת הצירוף נתפלגה, איפוא, לשנים. בינתיים נתברר שיש פלג קיצוני נוסף, שדגל בקשר עם פרשבורג ללא צורך בסניף מקומי.

במפלגת הצירוף פעל גרעין מרכזי שקרא לעצמו "הלגטימסטים". טענתם היתה: כל הקהילות - מלבד מונקאטש - קבלו את הכרעת הלשכה המרכזית בפרשבורג והסדר זה פעל כראוי, כאשר הסניף בהנהלת הרב אהרן מרדכי ליברמן, הרב מבילקה, פעל כראוי. משום מה נסגר הסניף, ללא הוראה מפורשת של הלשכה המרכזית בפרשבורג. יש, איפוא, לחדש את ההסכם בדבר קבלת ההכרעה של הלשכה המרכזית בפרשבורג.

המצב הסתבך כאשר נתגלעו חילוקי דעות בין קהילות מונקאטש ואונגוואר - שתי הקהילות המרכזיות שדרשו את הקמת הלשכה המרכזית העצמאית לרוסיה הקרפטית. מונקאטש דרשה את שמירת האופי של הלשכה המרכזית כפי שהיה בעבר ואילו קהילת אונגוואר דרשה להכניס ריפורמות ובתוכן צימצום השפעת הרבנים על האדמיניסטרציה של הלשכה המרכזית. אונגוואר גם דרשה נציגות לפי מספר החברים בכל קהילה והיו 8 נציגים לה ו 8 - נציגים למונקאטש ולא כפי שנהגו בעבר: שני נציגים לכל קהילה, גדולה או קטנה.

בסופו של דבר יושרו כל ההידורים. כל אחד מהחוגים בא על סיפוקו ואפשר היה לקרוא לאסיפה כללית חדשה.

ועדה בת שבע עשרה חברים להכנת נוהלי הועידה התכנסה באונגוואר - אוז'הורוד ב-27 לאוקטובר 1932. ישבו בה בראש רבי חיים אלעזר שפירא ורבי יוסף צבי דושינסקי מחוסט, שהסכים סוף סוף להצטרף אל מחייבי הלשכה העצמאית.

האסיפה הכללית נפתחה באיחור מה ורבה של מונקאטש נתכבד לשאת בה את נאום הפתיחה. הוא הודיע שאסיפה זו לא דנה בענין הקמתה של הלשכה העצמאית שהרי על כך כבר הוחלט, אלא נקראה לקבוע את המוסדות.

הרב דושינסקי נבחר ליו"ר האסיפה. ליאופולד הכט מסואלאווה נבחר

לרושם הפרוטוקול והי"ה בלוי ויונתן פוירשטיין למאמתי הפרוטוקול. הרב דושינסקי פתח בחשיבותה של האחדות ובחשיבות הקמתה של הלשכה המרכזית העצמאית. מר רפאל שטרן הצביע על העובדא כי במקרה הצורך אין מוסד מוכר שיפעל למען יהודים. על כן יש הכרח ליצור מסגרת שכזו - הלשכה העצמאית לקהילות היהודיות ברוסיה הקרפטית. אחריו דיבר מר עמנואל גוטמן, נציג קהילת סבלוש וציר הפרלמנט של רוסיה הקרפטית. הוא דחה את דרישת קהילת אונגוואר בדבר מספר הצירים וטען נגד השתלטותה של הקהילה על הלשכה המרכזית. הוא בירך על פעילותה החיובית של אונגוואר בענין זה, ואולם זה מפעל של כל רוסיה הקרפטית.

נבחרה ועדה מצומצמת לשם קביעת הנוהלים ודרכי הניהול היום יומי של הלשכה בהרכב הבא: הרבנים הראשים של מונקאטש, חוסט, סבלוש, סלטוינה, סוואלאווא, ברגסס, אורשבה, וואלאווא, בעלי הבתים: רפאל שטרן, הערש ב. גרינברגר, ר' אהרן רוזנפלד - אוז'הורוד, ס. פרלשטיין, יעקב שפירא - מונקאטש, סלומון שווארץ ואיזידור ריכטר ברגסאס, הציר עמנואל גוטמן-סבלוש, בנימין דוידוביץ ומשה רוזנפלד חוסט, ל. הכט-סוואלאווא, נתן פירשטיין-בנדיקובצה, ולייביש רוזנפלד-וולחוביץ.

לאחר האסיפה נשלח דו"ח אל נשיא החבל מר רוזיפאל ובקשה לאשר את הקמתה של הלשכה האורטודוכסית העצמאית של החבל.

על כך נתקבלה התשובה הבאה:

אוז'הורוד 5.11.32 משרד החבל של רוסיה הקרפטית - אוז'הורוד לכבוד יושב ראש הקהילה האורטודוכסית ישראלית אוז'הורוד. הודעתך, על פיה, בהסתמך על צו Z56-956-32 הוחל בארגון פעולה מחוזית שרק 19 מתוך 27 קהילות האם הצטרפו אליה - הובאו לידיעתך. הנך מתבקש להמשיך בענין בהתאם. על הנציגים הנבחרים של הקהילות הנ"ל לבחור בהנהגה זמנית ולהכין את קווי היסוד, יש להודיע על מצב

הדברים לשאר הקהילות, כך שאלו יוכלו להצטרף לפני האסיפה.

רוזיפאל

נשיא החבל

התשובה הזאת היא דו-משמעית. מצד אחד הודיע נשיא החבל שיש להמשיך בענין ולהודיע לו על ההמשך אבל לבחור רק בהנהגה זמנית - כדי להכין קווי היסוד. אם אין קווי יסוד מאושרים אין לשכה. הנשיא דורש קווי יסוד, כדי שיוכל להחליט לפיהן על הקמת הלשכה. הוא הביע את המשאלה להודיע ליתר הקהילות על מצב הענינים שיוכלו להצטרף. כנראה זהו היה תנאי בל יעבור, כי בלי הצטרפות שאר הקהילות לא יוכל להחליט על אישור הלשכה - שהרי לא יתכן שתשארנה קהילות שאינן מאורגנות בלשכה המרכזית.

לאי הבהירות של מכתב נשיא החבל, נוספה תסבוכת נוספת עם הודעת שר החינוך והתרבות.

בקשר להחלטה להקמת לשכה מרכזית עצמאית באוזהורוד למען הקהילות היהודיות האורטודוקסיות, על פי הדוגמא של הלשכה המרכזית אשר בפרשבורג, כינויה היה יטא (ITA).

המפלגה הסוציאל-דמוקרטית ו"פועלי ציון" החליטו לשלוח מברקי מחאה למשרד החינוך, בהם צוין כי החלטה זו נקבעה באסיפה, בה השתתפו מתוך 27 קהילות רק 17. מסגרת אירגונית, אשר מוקמת בעזרת הליך בחירות בלתי דמוקרטי ובניגוד לחוקה, רודפת כביכול רק מטרות פוליטיות ריאקציוניות.

משרד החינוך, שקבע בעניני דת, הכריז כי לעת עתה לא תאושר אותה לשכה ארצית שהוקמה.

ברם, לחצים שהופעלו על שר החינוך פעלו את פעולתם. בסופו של דבר

הסכים שר החינוך להקמת הלשכה המרכזית בתנאי מפורש שרב לא יעמוד בראשה, כנראה כדי להבטיח את אי בחירתו של הרב ממונקאטש כראש הלשכה.

נשיאות הלשכה הורכבה משלושה חברים - סגן ראש קהילת אונגוואר, יו"ר הקהילה של מונקאטש ויו"ר הקהילה של ברגסאס. מושב הלשכה היה באונגוואר. באונגוואר נבחר סגן יו"ר הקהילה, כי בינתיים היה מהפך בקהילה. בתמיכת הציונים נבחר לראש הקהילה ד"ר ג. לסלו, יהודי חילוני שהיה רחוק מהחיים הדתיים שכמובן לא יכול היה להיות בנשיאות הלשכה האורתודוקסית ולכן נבחר במקומו הסגן שנברגר, תלמיד חכם. הוא היה בעבר חבר המזרחי, אבל תמורת הכסא של סגן יו"ר הקהילה, היה מוכן להסתייג בפומבי מעברו.

הלשכה המרכזית הוקמה, אולם רוב הקהילות התעלמו מהחלטותיה וכח ביצוע וכפיה לא היו לה. הכתובת המרכזית ליהודי החבל היתה המפלגה היהודית שמזכירה עו"ד נמומוביץ היה יהודי שומר מצוות ותלמיד חכם. הוא לא בדק בציציות הפונים אליו ודלתו היתה פתוחה לכל. גם הלשכה המרכזית מצאה עורך דין כמזכיר הלשכה, אבל הוא לא הצליח לבצר לו מעמד מתאים.

במבט לאחור ניתן לקבוע שהלשכה המרכזית של החבל לא עמדה במשימות שקיבלה על עצמה. מה חבל שמאמץ כה רב, כספים, והשתדלויות שהושקעו בהקמתה לא נתנו את הפרי השווה למאמץ. גם בעולם הרבנות לא הצליחה הלשכה להטביע את חותמה ועדות לכך המחלוקת בענייני הרבנים בברגסאס ובחוסט.

י. הג'וינט

תרומתו החשובה של הג'וינט לחיים הכלכליים של הנוער היהודי ברוסיה הקרפטית היא מעבר לכל ספק, במיוחד עקב המשבר הקשה עם המעבר של החבל למדינת צ'כוסלובקיה. המשבר הכלכלי היה קשור גם במשבר רוחני, שכן לראשונה נפגשו יהודי רוסיה הקרפטית החרדים עם יהודי צ'כיה המשכילים, שהיו בעלי שרשים תרבותיים שונים לחלוטין.

בחבל הרוסי-הקרפטי, לא היתה תעשייה שבה יכלו יהודים למצוא תעסוקה. יהודי החבל עסקו במסחר ועם ניתוקו של החבל, הם איבדו את מקור הכנסתם.

שני מנהיגים ציוניים - מר משה גוטמן וד"ר זאב שטרנבך - פנו אל הג'וינט בבקשת עזרה שניתנה במהירות. הג'וינט הקים ארבעה עשר בתי תמחוי למען ילדים וקשישים ודאג שיקבלו אוכל חם ומזון. כן העניק לרבים עזרה כספית, חולקו בגדים ונעלים. ניתנה עזרה רפואית.

לאחר פעילות אינטנסיבית במשך עשרה חודשים ועם שיפור במצב המדיני, האיט הג'וינט את קצב פעילותו, אולם בתי התמחוי נשארו פתוחים עד לשנת תרפ"ב (1922).

תשומת לב מיוחדת נתן הג'וינט ליתומים שאיבדו את הוריהם, במלחמת העולם הראשונה, כתוצאה מהמלחמה וממגיפת הטיפוס שפרצה לאחר מכן. בחבל הארץ הזה היו כ-2000 יתומים ומהם כ-600 היו בטיפול המתמיד של הג'וינט. אין ערוך לחשיבות המפעל הזה. פעילות הג'וינט חייבה גם את אנשי המקום לשאת באחריות ליתומים - הן מבחינת מזון וביגוד והן מבחינה חינוכית - בתי הספר ותלמודי תורה. יש לזכור שהיתומים שנזקקו לטיפול, היו אלה שבאו ממשפחות נחשלות והם היו זקוקים גם לטיפול רפואי מתמיד. אכן, אי אפשר היה להכיר את הילדים והנערים האלה לאחר הטיפול של הג'וינט. יש להזכיר גם את

המודעות של העזרה ההדדית המאורגנת שהחדיר הגוינט לעסקנים המקומיים ולועדי העזרה, (שמונה עשרה במספר), שהתארגנו לעזרת הנזקקים.

הגוינט דאג גם למתן הלוואות ליושבי ההרים בחבל שעסקו בעבודות פרודוקטיביות בתעשייה הקלה ובחקלאות, הוא ארגן את הקואופרטיבים הראשונים והעסיק לשם כך מדריכים מיוחדים.

בערים הגדולות הקים הגוינט בתי מלאכה למסגרות, חרטות, סריגה ובנה בתים למגורי אלה שבאו, מחוץ לערים, ללמוד מקצוע. עבור הבנות ארגן קורסים לגזירה, רקמה, תפירה וכדומה. אגודות האשראי שהקים הגוינט נהפכו לאחר מכן למוסדות בנקאים.

פעילותו הברוכה של הגוינט ראויה לציון, במיוחד על רקע חיי התושבים שגרו בחבלים שלא נתנו אימון באנשים זרים, בפרט שלא נהגו באדיקות המקובלת על תושבי החבל.

כזכור, רוב תושבי החבל היו חרדים בנוסח הישן של חרדי מזרח אירופה. ההשכלה על כל זרמיה וגווניה פסחה על כל תושבי החבל. לימוד מקצוע והעברת בני נוער מביתם ללימוד המקצוע, היה בבחינת נטע זר שלא התקבל על הדעת ובכל זאת הצליח הגוינט להתגבר על כל המכשולים ולהקים מתפרה במונקאטש, מתפרה בביצ'קוב, מסגריה במונקאטש, קליעת סלים וייצור מברשות בטרנובה, טקסטיל ואריגה במונקאטש והתוצאות היו יוצאות מן הכלל. בוגרי הקורסים השונים מצאו תעסוקה במקצועם. מהם שהיו לעצמאים ופרנסו את עצמם בכבוד.

החניכים למדו מקצועות, והרביצו בהם תורה, כאשר הגוינט נשא בכל ההוצאות. יש לציין את מחנות ההבראה והנופש עבור היתומים שסבלו מתת-תזונה גם בימים כתיקונם. מחנות נופש כאלה בערים יאסינה (80 יתומים) ובפוריץ (16 יתומים) בשנת 1923; בטיסאבורקי (88

יתומים) בשנת 1923; בשנה זו הוקמו מחנות נופש גם בליפני (הארשפאלו) (90 יתומים) בפוריץ (25 יתומים). מחנה נופש כזה הוקם גם בשנת 1925 בנליפנו (104 יתומים).

הג'וינט שיתף פעולה עם הליגה של מסאריק שנוסדה להלחם במחלת T.B.C. יש לציין שהיהדות העשירה של פראג וציכיה ההיסטורית השתתפה במפעלי הג'וינט. הממשלה ידעה להוקיר את מפעלי הג'וינט ודרכה גם את בעלי המלאכה היהודים שהשתלמו במוסדותיו. פעילותו של הג'וינט היתה עבודה כבירה לתועלתם ולטובתם כלל הציבור היהודי בתת-קרפטיה.

יא. מפעלי דפוס עבריים ותורניים ברוסיה הקרפטית

הספרים שנדפסו ברוסיה הקרפטית שיקפו את הדרישות הרוחניות של יהדות זו. בתקופה הנדונה דפוסים אלה, אגב, הדפיסו את רוב הספרים של רבני הונגריה ולאוו דווקא של רבני החבל. לספרים אלה חשיבות עצומה לתולדות יהודי החבל בפרט ויהודי הונגריה בכלל (1918).

הספרים נדפסו, ברובם הגדול, בעברית, דהיינו: בלשון הקודש. בתי הדפוס היו באונגוואר, במונקאטש, ובסיגעט שהיתה גם היא חלק מהמונרכיה האוסטרו-הונגרית, עד להתמוטטותה.

הרעיון להקמתו של הדפוס במונקאטש היה עוד במאה השמונה-עשרה, לפי הצעתו של הרוזן שיינבורן, שהיה בעל האחוזות של מונקאטש-סנט-מיקלוש. הרוזן ידע שהדפוס העברי בפירט שבגרמניה הוא ריווחי ומכניס כספים רבים לקופתו ורצה לחזור על כך גם במונקאטש ואולם, מסיבות בלתי ידועות, לא יצא הענין לפועל.

באונגוואר הקים את הדפוס העברי הראשון הנוצרי קרל יעגער. הוא ייסד את המחלקה העברית בדפוסו, כאשר האותיות נקנו על ידי יהודי בן זינה על חשבונו. כל הספרים בדפוס זה צוינו שהם נדפסו אצל קרל יעגער.

גם לאחר מותו צוין בשערי הספרים שהם נדפסו בדפוס אלמנת קרל יעגער. זה הוא הדפוס העברי הראשון ברוסיה הקרפטית והספר הראשון שנדפס בו, בשנת תרכ"ד, היה הספר "דגול מרבבה" של רבי יחזקאל לנדא מפראג בעל ה"נודע ביהודה", על שולחן ערוך יורה דעה, עם הגהות והערות מאת רבי ישכר דוד קאהן אב"ד סענטארץ. בדפוס הראשון הזה הודפסו ספריו של הקנאי הגדול והלוחם נגד ה"מתקנים" השונים - רבי עקיבא יוסף שלזינגר, שקנאותו לארץ ישראל לא פחתה מקנאתו לדת ישראל. גם חוברתו של רבי חיים סופר, הרב ממונקאטש, (נגד שני רופאים שחיללו את השבת בפרהסיה) נדפסה בדפוס זה.

דפוסו של מר מקס פולאצ'יק היה הדפוס השני בעיר. בשנת תרל"ו (1876) נדפס בו ספרו של הרב יהושע ברוך רייניץ, רבה של טשעטשאביץ-סלובקיה, "מכתב הראשון - מכתב השני" ובסוף הספר דברי רנ"ץ. כמו כן נדפס בבית דפוס זה הספר "צל הכסף" של הרב אהרן פריד, רבה של בעסערמן, הכולל מאמרי מוסר והספדים. לא ידועים ספרים נוספים מדפוס זה ומה קרה לדפוס. הביבליוגרף י.י. כהן במאמרו בקרית ספר (שנה כ"ד חוברת ג'-ד' טבת-תמוז תש"ח) על הדפוס העברי בהונגריה, וכן הדפוס העברי באונגוואר, (עמ' 276) אינו מזכיר כלל את הדפוס של מר מאקס פולאצ'יק. לעומתו, הביבליוגרף הנודע חיים ליברמן, מזכיר בספרו "אהל רחל" את הדפוס הזה. הוא יודע רק על שני ספרים שנדפסו בדפוס הזה.

בדפוסו של קרל יעגער נדפסו עד שנת תרל"ח - 56 ספר. בשנת תרל"ח - הפסיק בית הדפוס להתקיים. הדפוס העברי חודש בעיר זו בשנת תרפ"ו - 1926. בעל הדפוס היה אחד מחשובי התושבים בעיר, עסקן צבורי ידוע, חסיד, גבאי ראשון של החברה קדישא בעיר - ר' משה שמחה געלליס, חתן הגאון האדיר של בעל "מעשי למלך" על הרמב"ם - רבי ישעיהו זילברשטין

רבה של וויטצען - הונגריה. בדפוס זה נדפסו 51 ספרים. בסך הכל נדפסו, מאז נוסד הדפוס העברי, באונגוואר שבעים ושלושה ספרים. משנוסד הדפוס במונקאטש, עברה ההגמוניה מאונגוואר למונקאטש והדפוס הזה היה לחשוב ביותר ברוסיה הקרפטית.

הדפוס במונקאטש הוקם ע"י רבי פנחס בלייער בערך בשנת תרל"א (1871). משמת בשנת תרל"ו, נוהל הדפוס בידי האלמנה, בנה וחתנה - הרב צבי יעקב קאהן. הספר הראשון בדפוס זה היה הספר "מחנה חיים" ח"ב, על שולחן ערוך או"ח של הרב חיים סופר. בשנת תרנ"ם נכנס כשותף לדפוס ר' מנחם קליין ומאז נקרא הדפוס "קאהן-וקליין". בשנת תרס"ב הפעילו את הדפוס השותפים קאהן את פריד (ר' שמואל זינוויל כהנא ור' עוזר פריד). בשנת תרע"ב החליפם ר' אהרן דוד מייזלס ולימים הצטרף לדפוס ר' חיים גארטנברג.

שני אלה הקימו לאחר מכן דפוס משלהם והדפוס הקודם חזר להיות **דפוס קאהן ופריד**. הדפוס של מייזלס-גארטנברג המשיך לפעול גם כאשר ר' חיים גארטנברג עזב את הדפוס ומאז נקרא הדפוס "גראפיה".

דפוס שלישי הוקם במונקאטש אחר מלחמת העולם הראשונה בשם "נקודה". דפוס זה היה בבעלותה של המנהיגות הציונית ברוסיה הקרפטית. נוסף לספרי הלמוד של הגמנסיות העבריות במונקאטש ובאונגוואר נדפסו בו גם ספרים אחרים.

בדפוס מונקאטש נדפסו עד לשנת תרע"ח (1918) - כ-361 ספר, ואילו בתקופת השלטון הצי'כוסלובקי נדפסו במונקאטש קרוב ל-630 ספרים. בדפוס מונקאטש נדפסו מאז ראשיתם קרוב ל-700-800 ספר. הספרים שנדפסו היו ספרי הלכה, שו"ת, פלפול, דרוש וספרים העוסקים בקבלה נוסף לספרים מקובלים (חומשים, סיפורים, סליחות וכיו"ב).

דפוס עברי פעל גם בחוסט משנת תרע"ב (1921), בסוואלאוע החל